

Wstęp

Początek XXI wieku to czas wielu zmian w niemal wszystkich sferach życia politycznego, społecznego oraz gospodarczego. Postęp technologiczny, procesy globalizacji, integracji kreują i nieustannie zmieniają czynniki rozwoju oraz wpływają na wielokierunkowe przemiany społeczne. Jedną z bardziej wrażliwych na działanie wymienionych procesów sfer życia społecznego i jednocześnie pozostającą z nimi w wyraźnym sprzężeniu zwrotnym jest edukacja. Kształcenie jest zasadniczym sposobem konfrontacji ludzi ze zmiennością. Im efektywniej – poprzez edukację – człowiek zaadaptuje się do zmian, tym wyższa będzie jego jakość życia i lepsza pozycja tych przedmiotów szkolnych/kierunków akademickich, które efektywnie wspomagają go w owych działaniach. Zasada ta nie omija edukacji geograficznej na wszystkich szczeblach. Dlatego problematyka niniejszego tomu koncentruje się na procesach, które obecnie w największym stopniu wpływają a niekiedy wręcz determinują współczesne oblicze kształcenia geograficznego.

W tomie znalazło się trzynaście artykułów prezentujących to zagadnienie w różnej skali przestrzennej: od ujęć lokalnych po krajowe i międzynarodowe. Artykuły traktują o wszystkich szczeblach kształcenia i ujawniają różnorodne perspektywy badawcze. Są wśród nich doniesienia z badań, studia przypadku, diagnozy oraz rozważania teoretyczne o charakterze ogólnym. Wspólnym mianownikiem wszystkich opracowań jest koncentracja naukowej uwagi Autorów na zmianach, które można dziś obserwować w edukacji geograficznej tak w Polsce jak i w innych krajach i próba ich oceny w kontekście rozwoju geografii jako nauki oraz przedmiotu kształcenia w warunkach wdrażania reformy edukacji. Pierwszą część tomu otwiera artykuł Danuty Piróg analizujący wpływ głównych procesów oddziałujących obecnie na szkolnictwo wyższe oraz na geografę jako kierunek studiów. W ujęciu makro Autora rozważyła uwolnienie rynku pracy i rynku usług edukacyjnych, integrację z systemem bolońskim, przemiany demograficzne, ewolucję aspiracji polskiego społeczeństwa wobec wykształcenia i kariery zawodowej. W odniesieniu do geografii uwagę skupiła na zmianach w szeroko pojętej percepcji geografii szkolnej, zainteresowaniu młodzieży podejmowaniem tych studiów i motywach wyboru geografii wśród osób ją studiujących.

Wiktor Osuch omówił rolę kompetencji nauczycielskich jako czynnika determinującego kondycję szkolnej geografii. Scharakteryzował te kompetencje, które geograf powinien nabyć po to, aby nowoczesnie i efektywnie kształcić dzisiejszych uczniów. Podkreślił znaczenie kompetencji związanych z wykorzystaniem technologii geoinformacyjnych przy realizacji różnego typu projektów o charakterze interdyscyplinarnym. Zaznaczył również, że kompetentny nauczyciel potrafi przekazać w zrozumiały sposób swoim uczniom wiedzę i umiejętności z zakresu geoinformacji,

obsługiwać sprzęt komputerowy na poziomie średniozaawansowanym i jest partnerem dla nich w tego typu aktywnościach.

Problematykę wpływu rozwoju technologicznego na zmiany w edukacji geograficznej kontynuują Agnieszka Świątek, Roksana Zarychta i Paweł Struś. Skupili swoją uwagę na technologiach informacyjno-komunikacyjnych (TIK) i przeanalizowali sposoby ich wykorzystania w kształceniu geograficznym. Wskazali kilka modeli inkluzji TIK do praktyki szkolnej. Przystudiowali treści w podstawie programowej, które szczególnie sprzyjają stosowaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych na lekcjach geografii w szkole podstawowej oraz ponadpodstawowej. Zaproponowali także szeroki wachlarz darmowych narzędzi możliwych do zastosowania na zajęciach z uczniami, które mogą podnieść atrakcyjność lekcji geografii i sprzyjać osiągnięciu przez uczniów jak najlepszych efektów kształcenia.

Ocenianie efektów a zwłaszcza znaczenie oceniania kształtującego tak w efektywnej edukacji geograficznej jak i przemianach koncepcji kształcenia w XXI wieku przedstawiała Monika Borgiasz. Ocenianie kształtujące oparte jest na założeniu, że i uczeń i nauczyciel otrzymują zwrotną informację o postępach w osiągnięciach co pozwala na skuteczniejsze i bardziej efektywne kształcenie oraz samokształcenie geograficzne. W artykule zaprezentowano także opinie uczniów na temat oceniania kształtującego.

Kolejnym, bardzo ważnym procesem kształtującym edukację geograficzną, są relacje popytowo-podażowe na edukacyjnym rynku. Remigiusz Pacyna pokazuje, że nawet kraj tak wysoko rozwinięty i z dobrze zorganizowanym systemem zarządzania oświatą jak Szwajcaria, zmaga się z pogłębiającym niedoborem wykwalifikowanej kadry pedagogicznej. Trend ten skutkuje wieloprzeciwieństwem nauczycieli i może przekładać się na jakość ich pracy oraz wyniki edukacyjne uczniów.

Jakość edukacji geograficznej w przyszłości zdeterminuje poziom przygotowania kandydatów do zawodu nauczyciela. Im lepsze przygotowanie zawodowe, w tym merytoryczne osiągną, tym bardziej profesjonalne i wartościowe kształcenie geograficzne zapewnią swoim przyszłym uczniom. Katarzyna Janczarska-Bergel skupia się w tym zakresie na określeniu poziomu świadomości ekologicznej oraz stopnia opanowania podstawowej wiedzy ekologicznej przez studentów nauczycielskich kierunków przyrodniczych. Diagnostyka liczne braki i podkreśla potrzebę ich uzupełnienia.

Ważnym czynnikiem wpływającym na edukację geograficzną jest także dostęp do aktualnej, rzetelnej i fachowej wiedzy. Mariusz Szubert pokazuje potrzebę przełamywania stereotypowego postrzegania regionu i miasta w geografii regionalnej Polski egzemplifikując swoją tezę pogłębioną charakterystyką konurbacji górnośląską oraz miasta Łódź. Przedstawia zmiany strukturalne ich gospodarki i przemiany w krajobrazie miejskim, które nastąpiły wraz z rozwojem funkcji metropolitalnych. Zaznacza, że kluczową rolę w kreowaniu współczesnego wizerunku regionu oraz przewyżniania stereotypów, pełni profesjonalny nauczyciel geografii.

Znaczenie edukacji osadzonej na aktualnych i naukowych faktach podkreśla też Piotr Dolnicki, posługując się przykładem obszarów polarnych a dokładnie stacji Polską Stacją im. Stanisława Siedleckiego na Spitsbergenie. Prezentowany materiał jest zbiorem fachowych informacji dobranych w ten sposób, aby mogły być one wykorzystane przez nauczycieli realizujących obowiązującą podstawę programową, która wprowadza do szkół podstawowych zagadnienia dotyczące zaangażowania Polski w badania polarne.

Druga część tomu prezentuje procesy, problemy i wyzwania, jakie wobec edukacji geograficznej w XXI wieku dostrzegają specjaliści z innych krajów, takich jak: Bułgaria, Czechy, Słowacja, Słowenia oraz Irlandia Północna.

Tracey McKay charakteryzuje trendy zmian jakie zaszły w edukacji geograficznej w Irlandii Północnej w XXI wieku. Stwierdza, że pozycja tego przedmiotu jest dobra w szkole podstawowej, ale osłabiła się na wyższych szczeblach edukacji. Duża zbiorowość uczniów wybierała geografę jako przedmiot objęty egzaminem zewnętrznym GCSE (zdawanym powszechnie w trakcie piątego roku edukacji w szkole średniej przez uczniów w wieku 16/17 lat) i nie uzyskiwała pozytywnych ocen. Sytuacja ta nie stawia geografii w korzystnym świetle i wymaga dużego zaangażowania w poszukiwanie strategii optymalizacji kształcenia na tym etapie kształcenia.

Maya Vasileva, Kliment Naydenov i Georgi Kotseff uznają, że najważniejszym czynnikiem, który decyduje o stanie edukacji geograficznej w Bułgarii jest postęp w dydaktyce geografii. Progres ten uzależniają od trzech kwestii: prowadzenia zaawansowanych naukowych badań nad procesem kształcenia, skutecznego popularyzowania wyników tych badań i zajmowania przez dydaktykę geografii znaczącej pozycji w strukturze nauk. Za fundament powodzenia tych działań uznają podjęcie badań podstawowych i teoretyczno-metodologicznych.

Bardzo podobne wnioski dotyczące wiodących procesów kształtujących edukację geograficzną w Słowenii, tj.: znaczenia rozwoju dydaktyki przedmiotowej, przedstawiła Tatjana Resnik Planinc. Rozważania te Autorka prowadzi na przykładzie rozwoju dydaktyki geografii na uniwersytecie w Lublanie kładąc duży nacisk na zmiany wynikające z systemu bolońskiego.

Magdaléna Nemčíková, Zuzana Rampašeková, Hilda Kramáreková i Alena Dubcová odnoszą się do roli przygotowania przyszłych kadr nauczycieli geografii jako czynnika kształtującego edukację geograficzną. Zagadnienie to analizują na przykładzie studiów nauczycielskich a dokładnie dydaktyki przedmiotowej, bloku psychologiczno-pedagogicznego oraz bloku praktycznego na uniwersytecie w Nitrze. Podkreślają, że kształcenie nauczycieli ucierpiało, od kiedy geografia przestała być jednym z wiodących zajęć szkolnych. Kandydaci do zawodu skupiają się na zdobyciu kwalifikacji do kilku przedmiotów jednocześnie aby być konkurencyjnym na rynku pracy, co obniża ich merytoryczne i metodyczne umiejętności w zakresie nauczania geografii.

Dagmar Popjaková and Petra Karvánková wskazują, że ważnym czynnikiem wpływającym na jakość edukacji geograficznej jest stosowanie nowoczesnych metod kształcenia. Przedstawiają studium przypadku nauczania opartego na dociekaniu (kształcenia poszukującego) na lekcjach biologii i geografii. Wyjaśniają jak dzięki stosowaniu tej metody, która umożliwiła nabywanie wiedzy i umiejętności w życiu/działaniu praktycznym, czynić oba przedmioty bardziej interesującymi oraz atrakcyjnymi dla uczniów.

Danuta Piróg, Wiktor Osuch

Preface

The beginning of the 21st century is a time of many changes in almost all spheres of political, social and economic life. The technological progress, globalization processes and integration create and constantly change the factors of development and influence multidirectional social changes. One of the more sensitive spheres of social life and, at the same time, one remaining in a close symbiosis with the aforementioned changes is indubitably the sphere of education. Education is in fact an essential way of teaching people how to cope with changeability. The more effectively – by means of education – a man adapts to changes, the higher will be their quality of life and the better position of these school subjects/degree courses which effectively support one in these activities. This principle is likewise applicable to the geographic education at all levels of schooling. Consequently, the issue of this volume focuses on the processes that currently, to the greatest extent, affect and at times even determine the contemporary shape of the geographic education.

The present volume incorporates thirteen articles analyzing this issue from different spatial scales: from a local scale up to national and international ones. The articles consider all levels of education and reveal a variety of research perspectives such as research reports, case studies, diagnoses as well as theoretical considerations of a general nature. The common denominator of all presented studies is the authors' scientific attention upon the changes that can be observed in the today geographic education both in Poland and in other countries as well as an attempt to evaluate them in the context of development of geography as science and the subject of education in the process of implementation of the education reform.

Danuta Piróg's article analyzing the impact of major processes currently affecting the higher education and Geography as a field of study opens the first section of the volume. From a macro-perspective, in the article the author considered freeing both the labor market and the educational services market up, an integration with the Bologna Process, demographic changes, evolution of the Polish people's aspirations towards education and professional careers. With regard to geography, she focused upon changes in a broadly perceived perception of the school geography, young people's inspiration towards undertaking these studies and their motivation for choosing Geography among students studying this subject.

Wiktor Osuch discussed the role of teaching competences as a factor determining the condition of the school geography. He characterized those competences that a teacher of Geography should acquire in order to educate students in a modern and effective manner. He emphasized the importance of competences associated with geoinformatics essential in the process of implementation of various types of interdisciplinary projects. He also pointed to the fact that a competent teacher can provide their students with knowledge and skills in the field of geoinformatics, operate

computer equipment at an intermediate level; a teacher should also be a partner for their students in those activities.

Agnieszka Świątek, Roksana Zarychta and Paweł Struś continue the analysis of the impact of the technological development upon changes in the geographical education. They focused on information and communication technologies (ICT) and analyzed ways of their application in the geographic education. They indicated several models of ICT inclusions at schools. They likewise studied the contents of the core curriculum, which are particularly conducive to use of ICT during geography lessons at both a primary and a secondary school. They also offered a wide range of free tools that can be used in classes with students, which can enhance attractiveness of geography lessons and help students achieve their best learning results.

The evaluation of the effects and, in particular, the importance of a formative assessment in both the effective geographic education and the transformation of the concept of education in the 21st century was presented by Monika Borgiasz. A formative assessment is based on the assumption that both a student and a teacher are to receive feedback on their progress, which allows for more efficient education and a geographic self-education. The article also incorporates students' opinions about a formative assessment.

Demand and supply relations of the educational market emerge as another very important process shaping the geographic education. Remigiusz Pacyna indicates that even such a highly developed country with a well-organized management system like Switzerland is struggling with a deepening shortage of qualified pedagogical staff. This trend results in "multiple subjectivity" of teachers that may have an impact upon the quality of their work and educational performance of students.

The quality of geographic education will determine, in the future, the level of preparation of candidates for a teaching profession. The better a professional and substantive preparation, the more professional and valuable geographic education will be offered to future students. In this area, Katarzyna Janczarska-Bergel focuses upon determining both the level of ecological awareness and the level of mastery of basic ecological knowledge by teachers of natural sciences. She predicts numerous deficiencies and emphasizes the need to supplement them.

An access to current, reliable and professional knowledge likewise emerges as an important factor influencing the geographic education. Mariusz Szubert demonstrates the need to overcome a stereotypical perception of a region and a city in the regional Geography of Poland, defending his thesis by means of in-depth characteristics of the Upper Silesian conurbation and the city of Łódź. He presents structural changes in their economy and changes in the urban landscape that occurred with the development of metropolitan functions. He points out that a competent teacher of Geography functions as a key player in both creating a contemporary image of a region and overcoming stereotypes.

Piotr Dolnicki, pointing to the example of polar areas and, more precisely, a polar station at the example of the Stanisław Siedlecki Polish Polar Station, Hornsund, on Spitsbergen, puts emphasis on significance of education embedded in current and scientific facts. The presented material is a collection of professional pieces of information selected in such a way that it can be used by teachers implementing the current core curriculum, which introduces issues concerning Poland's involvement in the polar research into primary schools.

The second section of the volume presents the processes, problems and challenges that specialists in other countries such as Bulgaria, the Czech Republic, Slovakia, Slovenia and Northern Ireland observe in the context of the geographical education in the 21st century.

Tracey McKay discusses recent trends and considers the implications for Geography and the geographical education in the years ahead in Northern Ireland. She asserts that the geographical tradition remains strong at a primary school. Whereas, geography taught at a secondary school has been passing through a dangerous and tough phase, with a declining number of students choosing to study Geography at GCSE and A-Level. The truth is that both increased subject requirements and options to study have discouraged some students from studying geography. Thus, Geography Departments recognise a high competitiveness in which they have to operate. She also points to the fact that the future of geography requires a strong commitment towards unearthing the subject's enormous potential as well as motivating students.

Maya Vasileva, Kliment Naydenov and Georgi Kotseff underline that understanding, mastering and applying new ideas in Geography schooling is the most proper way to achieve high professionalism in geography education in Bulgaria. Such professionalism implies three prerequisites: a scientifically based (and not only an intuitive one) professional activity, high and sustainable results and a clear positive attitude towards it. Undoubtedly, exploring the foundations of didactics (its theory and methodology) should be a starting point for creative problem solving or the implementation of upcoming geography educational tasks.

Tatjana Resnik Planinc arrived at very similar conclusions regarding the leading processes shaping the geographic education in Slovenia, i.e. the importance of the development of didactic teaching. These considerations are voiced by the author at an example of development of the didactics of Geography at the Department of Geography, Faculty of Arts, the University of Ljubljana from its beginning until today with a special emphasis upon the changes caused by the Bologna Process.

Magdaléna Nemčíková, Zuzana Rampašeková, Hilda Kramáreková and Alena Dubcová focus on pre-service teacher education as one of the factors shaping the current Geography education. They characterize the current state of this education in Nitra in the context of both the subject didactics and pedagogical practice, identifying thus the challenges of their future preparation. In conclusion, they stress that the condition of geography teacher education is worse since geography is not one of the main subjects at schools, it is thus relatively often taught in an unprofessional way (we do not have any statistics concerning this fact). Geography graduates, therefore, often extend their study in order to be able to teach at least one other subject.

Dagmar Popjaková and Petra Karvánková indicate that an important factor influencing the quality of the geographic education in XXI century is the use of modern teaching methods. They present a case study which is an example of using inquiry-based learning. They likewise explain how to make Geography and Biology (natural sciences) more appealing for school learners. The crucial principle of these learning activities is that learners can verify their knowledge, skills and experience acquired at a school in real life.